‘De vruchten van Sibiu’

Impressies, rapportages en conclusies

‘s-Hertogenbosch

9 november 2007

Digitale publicatiereeks KVO, 2007, Nummer 1

Inhoudsopgave

Inleiding 3

Meredith Keerveld – EBG
Persoonlijke impressies 4

Huub Vogelaar – Protestant
De Europese dimensie 7

Gerda Versteegden en Elise Woertman – (RK)
Katholiek enthousiasme over Sibiu 16

Marrit Bassa en Wout Schonewille (PKN)
Aanbevelingen aan de synode 26

Henk Stenvers – Doopsgezind
De vruchten: zoet en/of wrang? 36

Verslag van een discussie 42

Katholieke Vereniging voor **Oecumene**

‘DE VRUCHTEN VAN SIBIU’
WAT BETEKENT SIBIU VOOR DE OECUMENE IN NEDERLAND?

Inleiding

Van 4-9 september vond in de Roemeense stad Sibiu de Derde Europese Oecumenische Assemblee plaats onder het motto *Het licht van Christus schijnt over allen*. *Hoop op eenheid en vernieuwing in Europa*.

Op 9 november vond in ’s-Hertogenbosch de studiemiddag ‘De vruchten van Sibiu’ plaats. Deze studiemiddag was een initatief van de Raad van Kerken Nederland en de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Vragen die tijdens deze studiemiddag centraal stonden waren: Wat betekent Sibiu voor de oecumene in ons land? Was het een impuls voor de eenheid van de christenen en het gezamenlijke getuigenis in de samenleving? Is het begrip tussen de grote christelijke tradities dankzij Sibiu gegroeid? En waar liggen de aanknopingspunten tussen de agenda van Sibiu en de agenda van de oecumene in Nederland? Wat gaan de kerken in ons land doen met de tien aanbevelingen van jongeren?

Gedelegeerden van de verschillende kerken hebben op deze bijeenkomst hun visie gegeven op de resultaten en vruchten van de assemblee in Sibiu voor de landelijke en plaatselijke oecumene in Nederland.

U kunt hun bijdragen in deze publicatie lezen. De bundel sluit af met een verslag van de discussie zoals deze tijdens de studiemiddag heeft plaatsgevonden.

Mijn naam is Meredith Lakhichand - Keerveld en ik ben namens de Evangelische Broedergemeente Nederland (Hernhutters) als jeugdgedelegeerde naar Sibiu geweest. Ik ben ruim twee jaar werkzaam bij de Evangelische Broedergemeente als landelijk jeugdwerker.

Meredith heeft zowel aan de voorbereidingen van Sibiu meegedaan als aan de Oecumenische Assemblee in Sibiu zelf. Zij wist voordat zij gevraagd werd aan de Assemblee mee te doen eigenlijk vrij weinig van de oecumene. Zo had ze nog niet van de charta oecumenica gehoord. Daar is door haar deelname aan de Assemblee wel verandering in gekomen.

Voorbereiding

De voorbereiding in Nederland was al oecumenisch van karakter, anders dan in vele andere landen. Zo waren er de informele jongerenbijeenkomsten waarin vragen opkwamen als 'Wat kun je eigenlijk doen als jongeren binnen de kerk' op oecumenisch vlak? En wat betekent 'Getuigen' voor jongeren? Met deze groep jongeren is een kerk van de Evangelische Broedergemeente in Amsterdam bezocht. Daar is verteld over de Assemblee en een kaars opgestoken om met de gemeenteleden het licht van Sibiu te delen. Daarnaast waren er natuurlijk de inhoudelijke samenkomsten van de gedelegeerden.

Assemblee

Tijdens de Assemblee heeft zij deelgenomen aan de thema's 'Getuigen', 'Migratie' en 'Gerechtigheid'.

De dingen die zij daarvan meegenomen heeft zijn dat er met betrekking tot '*Getuigen'* een balans gezocht moet worden tussen getuigenis in daden en getuigenis in woorden. Daar moet evenwicht in zijn. Daarbij is het van belang dat kerken gaan nadenken over de taal waarin zij ´naar buiten´ communiceren, omdat het christelijk ´jargon´ voor een steeds groter groeiende groep mensen onbekend wordt.

Met betrekking tot '*Migratie'* vond zij het opvallend dat de migranten die aanwezig waren over het algemeen verbonden waren aan een migrantenorganisatie en/ of – kerk. Zij miste de migranten van de tradiotionele kerken en vroeg zich hierdoor af of dit een juiste afspiegeling was van de situatie in de kerken. Zien de kerkbanken er op zondag ook zo uit of is er hierbij sprake van een ondervertegenwoordiging van migranten op beleidsmatig niveau?

Het thema '*Gerechtigheid'* stelde vooral de vraag naar de situatie van Roma's in Romenië en werd zij getroffen door de spreker uit Afrika die op basis van een brief van overleden vrachtwagenvluchtlingen een appél deed op de barmhartigheid van christenen voor jongeren als deze.

Verwondering

Voorafgaand aan de Assemblee waren alle stewards uitgenodigd voor een vier dagen durend programma. Tijdens die

voorbereiding werd onder andere gediscussieerd over de Charta Oecumenica. De stewards ervaarden dat de besproken thema's al moeilijk te bediscussïeren waren in subgroepen van 15 personen en verwonderen zich dan ook hoe dit tijdens de Assemblee in subgroepen van 700 personen zou verlopen. Een zorg die tijdens de Assemblee niet onterecht bleek, omdat ook de gedelegeerden kritiek hadden op de ruimte die aan hen geboden werd om hun mening te geven over de thema´s naar aanleiding van de lezingen.

Meredith is na de Assemblee bewuster gaan leven, zo heeft zij bijvoorbeeld haar tweede auto weggedaan. Sibiu heeft haar meer bewust gemaakt van de verantwoordelijkheid die christenen dragen voor de schepping, die door God gecreëerd en aan de mensen geschonken is, om er goed voor te zorgen. Verder is zij het belang gaan inzien van de ontmoeting. Oecumene begint bij deze werkelijke ontmoeting van de ander. Als jeugdwerker wil zij daarom proberen in de toekomst meerdere oecumenische activiteiten voor jongeren te organiseren om zo ook bij haar achterban het belang van oecumene over te brengen, in de hoop dat enkele van hen misschien ooit ook zo bevlogen voor oecumene zullen zijn als een groot deel van de gedelegeerden die zij in Sibiu ontmoet heeft.

Huub Vogelaar was met een perskaart aanwezig in Sibiu. Hij doet voor Centrum IIMO, een onderdeel van het Departement Godgeleerdheid van de Universiteit van Utrecht, onderzoek naar de oecumenische ontwikkelingen in Centraal- en Oost-Europa vanaf de val van het communisme in 1989. Hij schreef over Roemenië, Slowakije, Hongarije en Estland in diverse tijdschriften.

Mij werd gevraagd om de Europese dimensie van de Assemblee te belichten. Gedurende een kleine week was de stad Sibiu (Roemenië) niet alleen culturele hoofdstad van Europa in 2007 (samen met Luxemburg), maar ook de kerkelijke hoofdstad van

Europa. Eerst schets ik in vogelvlucht hoe Europa aan bod kwam op de Assemblee en ik besluit dit caleidoscopische resumé met wat korte persoonlijke kanttekeningen.
Het eerste deel bestaat uit drie elementen:

a) Wat werd er over Europa gezegd in de vele lezingen?
b) door de aanwezige Europese politici?
c) wat meldt de Slotverklaring over Europa?

A. De lezingen

Ik wil beginnen met twee voor Europa gebruikte beelden aangereikt door de bisschoppen Pap en Chartres waarmee zij inhaakten op het thema Licht uit het motto van de Assemblee.

Een van de laatste sprekers op de Assemblee was de calvinistische bisschop *Geza Pap*, kerkleider in de regio Transsylvanië. Pap stond stil bij de oude Semitische wortels van het woord Europa. Europa betekent 'avond' of 'duisternis'. Europa als het duistere werelddeel dat volgens hem pas echt verlicht werd toen Paulus voet op Europese bodem zette.

Richard Chartres, anglicaans bisschop van Londen hield het in een eerder vertoog in die week bij een actueel beeld vanuit de ruimte: Europa is 's nachts een van de meest verlichte delen op aarde, die meteen haar welvaart verraadt en bij hem de vraag opriep wat de mensen op een dergelijk helder verlicht continent nog met het Licht van Christus moesten?

Kardinaal Peter Erdö, de Hongaarse voorzitter van de CCEE, schetste aan het begin van de Assemblee het perspectief: het huidige Europa is niet langer het Europa van Basel en Graz, de twee vorige Assemblees. Nieuwe uitdagingen kwamen op ons af: het proces van globalisering op ons continent dat hand in hand gaat met mobiliteit van mensen en een niet altijd harmonieuze confrontatie tussen religies en culturen en waarop het vraagstuk van de (sociaaleconomische) rechtvaardigheid in het bijzonder nog niet is opgelost. Menselijke en christelijke waarden staan opnieuw voor een grote uitdaging. Europa lijkt enerzijds doelloos rond te drijven, het verliest zijn idealen en anderzijds ziet Erdö een groeiende behoefte, een zoektocht van Europa om zijn betekenis te vernieuwen waarbij de Europese

christenen een grote verantwoordelijkheid hebben om te getuigen van het Licht (Joh. 1, 9). Hij stelde dat een diepe theologische dialoog meestal niet multilateraal plaatsvindt en dat er daarom kan in Sibiu geen poging gedaan kon worden om deze discussie hier te voeren, maar anderzijds moet de Assemblee wel de Europese oecumenische relaties verdiepen en verbreden. Sibiu is geroepen om de levende boodschap uit te dragen. Niettemin werd er toch een multilaterale of interconfessionele discussie gewijd aan het thema 'Eenheid' uit de Charta Oecumenica. Was dat dan allemaal voor niets?

Kardinaal Walter Kasper wees op de Europese geschiedenis die ons leerde dat onze kerkelijke verschillen deels verantwoordelijk zijn voor de verdeeldheid in Europa en voor de secularisatie van Europa. We kunnen niet doorgaan met te pretenderen "business as usual". Er is geen redelijk alternatief buiten de oecumene. Het was het licht van Christus dat Europa verenigde en haar groot maakte. Christelijke eenheid voert naar het proces van Europese eenwording. Helaas heeft Europa vaak haar missie verraden: oorlogen tussen christenen, koloniale uitbuiting, onderdrukken van andere mensen. Het Europa van vandaag is in gevaar omdat ze haar idealen niet alleen verraadt maar ook vergeet. Kasper noemde het een dans op een kruitvat. Kasper riep op tot een nieuwe evangelisatie. Want Europa is niet gewoon maar een economische en politieke eenheid. Europa heeft alleen een toekomst met een gedeeld visioen en een gezamenlijk pakket van basiswaarden. Europese christenen moeten eindelijk wakker worden om haar een nieuwe toekomst te geven. Ons doel is eenheid, niet de homogeniteit van Europa.

Paus Benedictus 16 schreef vanuit Oostenrijk een brief naar Sibiu die aansloot bij de rede van Kasper en waarin hij wees op belang van het thema van de Assemblee voor de her-evangelisatie van Europa. Wij moeten ons als christenen bewust zijn van onze taak Europa te helpen om de stem van Christus te vernemen. De paus hoopte oprecht dat deze belangrijke Assemblee doorgaat op het pad der oecumene en de volle zichtbare eenheid tussen christenen herontdekt. Twee elementen benadrukte de paus: de dialoog van de waarheid en het elkaar ontmoeten in het teken van

broederlijkheid. Hij stelde dat de spirituele oecumene ligt hieraan ten grondslag ligt.

Dr. Sam Kobia (secretaris-generaal Wereldraad van Kerken) vloog over uit Genève en maakte duidelijk dat de Europese kerken al een aanzienlijke rol hebben gespeeld in processen van verzoening en het stimuleren van een nauwere samenwerking in Europa. De kerken van Europa moeten ook spreken voor de miljoenen immigranten uit de rest van de wereld die wonen en werken in Europa. De kerken in andere delen van de wereld staan ook klaar om de kerken van Europa een helpende hand te bieden als het gaat om secularisatie, een fenomeen die daar volgens hem nog niet diep zo is geworteld.

De Orthodoxe *Metropoliet Anastasios van Albanië/Tirana* zei dat onze positie als kerken in het geseculariseerde Europa niet een houding van conflict is, maar als het delen van onze hoop met hen die dat niet doen. We moeten geen dominante positie voor de kerk in de maatschappij als geheel zoeken. Wij, Europeanen, kennen al veel welvaart, maar we hebben ook onze verantwoordelijkheid voor mensen in andere continenten.

Zijn collega *Metropoliet Emmanuel van Frankrijk* beschreef Europa als een seculiere wereld die steeds minder ruimte laat voor gelovigen, en die probeert godsdienst buiten het openbare leven te houden. We moeten begrijpen dat de gevolgen van secularisatie desastreus zijn voor alle godsdiensten in Europa. Hij stelde een 'Code van co-existentie' voor, een vreedzaam naast elkaar bestaan van alle religies. Hij voegde er aan toe dat dialoog onze grootste verantwoordelijkheid is.

Gpakile Filemon uit Guinee (Sint Egidius Gemeenschap) keek met Afrikaanse ogen naar zowel Europa als zijn eigen continent en hij vroeg zich af: Waar ligt Afrika voor Europa? Zo wees hij o.a. op de paradox dat een reis van Europa naar Afrika hooguit een halve dag vergt, maar dat de omgekeerde route soms maanden duurt. De Afrikaanse jeugd ziet Europeanen vooral als levend rondtrekkend geld en Europese jongeren zien Afrikanen louter als migranten en vluchtelingen. Deze valse beelden houden Europa en Afrika ver uiteen. Ooit was het grootste geschenk van Europa aan Afrika het Evangelie, maar nu ervaart Afrika dat

Amerika en Europa afstand nemen van Afrika.

Dr. Isabel Carter, een Engelse anglicaanse wetenschapper met evangelikale wortels, wees op de grote uitdagingen voor onze leefstijl. Ze meldde dat Europa's ecologische voetafdruk 2.5 keer zo groot is als het globale gemiddelde. Ze riep op om te zeggen: GENOEG! We kunnen samen staan in het licht en de liefde van God en zeggen: GENOEG! Europese kerkleiders moeten het initiatief nemen. We hebben het vermogen om onze kerken te mobiliseren, ons uit te spreken en grote druk uit te oefeneen op onze politieke leiders. Dat kan ons lukken als we al onze energie en aandacht er aan geven. We hebben volgens Carter nog 9 jaar ....

B. De politici

De Portugees *José Manuel Barroso* (voorzitter van de EU) benadrukte het belang van medewerking van de gezamenlijke kerken voor de verdere opbouw van Europa. Volgens hem kunnen Europese leiders leren van het oecumenische doel van 'eenheid in verzoende verscheidenheid', een eenheids-opvatting van kerk zijn die de laatste tijd veel gebruikt wordt door de Europese Protestantse kerken. Hij voegde eraan toe dat de EU nauwer naar de stemmen van de kerken moet luisteren en hij rekent op de bijdrage van de kerken om de verdeeldheid in Europa te boven te komen.

Onze katholieke landgenoot *Rene van der Linden* (voorzitter van de Assemblee van de Raad van Europa) zag veel raakvlakken tussen zijn eigen Assemblee en die van Sibiu en sloeg meteen een bruggetje, eigenlijk net als Barrosso, tussen de Europese kerken en de Europese politiek. Hoezeer Van der Linden tegelijkertijd ook opmerkte dat die twee verder apart moeten blijven en elkaar vooral niet moeten hinderen, maar als politicus wil hij de rol van de kerken in de Europese maatschappij versterken. Hij vond de Assemblee van Sibiu een geweldig initiatief: wederzijds vertrouwen opbouwen, vooroordelen te voorkomen en onderling respect te tonen. Om de deelnemers aan de kerkelijke Europese Assemblee te prikkelen en te verleiden citeerde hij de Duitse schrijver Goethe die zei:

"Droom geen kleine dromen want die zijn niet in staat om de harten van de mensen te bewegen". Van der Linden stelde dat Europa veel meer is dan economie en markt. Europa moet een waardengemeenschap zijn, waarvan mensenrechten en de democratische rechtsstaat de basisvoorwaarden zijn. Van der Linden wees in het bijzonder op het belang van de interculturele en interreligieuze dialoog (waarbij hij de islam veelvuldig noemde) en op de relatie tussen godsdienst en openbare leven die ook tot de kern van het project Europa behoren. Armoede, uitsluiting, vrouwenhandel, het misbruiken van kinderen, racisme, antisemitisme, xenofobie zijn fenomenen die onaanvaardbaar zijn en onze samenleving ondermijnen. Hier hebben zowel de Europese kerken als de Europese politiek een duidelijke opdracht en verantwoordelijkheid. Maar fijntjes liet hij merken dat zoiets wel vraagt om meer eenheid tussen de verschillende kerken.

Leonard Orban, Roemeens EU-commissaris voor Cultuur en Onderwijs, sloot bij Van der Linden aan toen hij opriep om onze interculturele vaardigheden te verbeteren.

Samenvatting

Ik vat de onderwerpen die in de voordrachten in Sibiu aan bod kwamen kort samen: de uitdaging van de mondiale globalisering (met name de economische), het fenomeen secularisatie met name ook in de context van de kerkelijke verdeeldheid, de dialoog andere godsdiensten, interculturele uitwisseling, een gesignaleeerde Europese politieke en kerkelijke stuurloosheid, sociale, economische en ecologische problemen die een dringend om een oplossing vragen, het beroep op de wortels van Europa en het Europese visioen (de geschiedenis van de toekomst), het appèl vanuit Afrika en de rechtmatige plaats van (christelijke en andere) migranten. Door de Europese politici werd opmerkelijk genoeg een duidelijk beroep gedaan op de Europese kerken om een substantiele bijdrage te leveren aan het Nieuwe Europa. Veel van deze onderwerpen keerden terug in de Slotverklaring.

C. De Slotboodschap

Europa wordt een continent genoemd waar iedere vorm van geweld moet verdwijnen. De Assemblee roept op om de richtlijnen van de Charta Oecumenica, een handvest uit 2001 voor nauwere samenwerking tussen de Europese kerken, verder te ontwikkelen. Ontmoetingen met andere godsdiensten worden aanbevolen en christelijke migrantenkerken wordt gevraagd een actieve rol te spelen in kerk en samenleving. Europese staten worden opgeroepen de onrechtmatige detentie van migranten te staken en Europa moet eerder een continent van “mensen” worden dan een economische en bureaucratische ruimte.
Ten aanzien van sociaal-maatschappelijke vragen wordt geconstateerd dat de radicale marktglobalisering de samenlevingen verder verdeelt in winnaars en verliezers. Dit schaadt de positie van ontelbare mensen en heeft catastrofale ecologische gevolgen. Er werd in Sibiu een oproep gedaan om de schuldenlast van arme landen te reduceren en eerlijke handel te promoten en september zou uitgeroepen kunnen worden als een maand met aandacht voor de bescherming van de aarde en een duurzame levensstijl in een poging de nadelige gevolgen van de klimaatverandering in de hand te houden. Steun werd ook gevraagd voor de millenniumdoelstellingen van de Verenigde Naties.

Persoonlijke reflecties

Tot slot wil ik enkele persoonlijke reflecties met u delen. Want je kunt je natuurlijk terecht afvragen wat een geïnteresseerd kerklid nu moet met een dergelijk Oecumenische Samenkomst met 1600 gedelegeerden? Zowel voor mijn vertrek als na mijn terugkeer merkte ik dat velen zelfs niet wisten dat er een Derde Europese Oecumenische Assemblee op handen was of had plaatsgevonden. Tal van dominees en priesters in Nederland waren niet op de hoogte en ook in Roemenië wist men weinig over de Assemblee. Om de Assemblee wat dichterbij te halen kunnen de volgende vragen helpen: hoe droom ik mij Europa? En welke rol speelt daarbij mijn christen zijn? Dat zijn geen afstandelijke vragen want een recent onderzoek laat zien dat Nederlanders niet onverschillig staan tegenover Europa. Sterker nog: 75% van de Nederlanders heeft zelfs een positief beeld van Europa. Niet

onbelangrijk daarbij is dat het seculiere Project Europa volgens hetzelfde onderzoek Nederlanders ongeveer 10% extra inkomen oplevert.

1. Het woord dialoog zoals gebruikt in de oecumene moet beter geijkt worden en een nadere invulling krijgen. Nu bestaan er teveel invullingen van. Wat bedoelen Paus Benedictus 16 en kardinaal Kasper nu met de dialoog van de waarheid? Eerlijk gezegd houd ik niet zo van het woord waarheid in een dialogische setting. Ik ben de Waarheid zegt Jezus immers zelf en die waarheid uit zich in waarachtigheid en betrouwbaarheid. Of anders gezegd (naar een titel van het recente boek van Paul Scheffer): hoe ziet op de oecumenische reis het Land van Aankomst er eigenlijk uit?

2. De aandacht voor de interreligieuze dialoog in Europa mag niet ten koste gaan van de interkerkelijke of oecumenische dialoog waarbij het niet alleen om gesprek of respect maar ook om waardering voor elkaar dient te gaan. En er kunnen op dat vlak eigenlijk wel een paar tandjes bij gestoken worden.

3. De warme knuffel van de Europese politiek gegeven door met name Van der Linden en Barroso doet weldadig aan. Toch heb ik mijn bedenkingen die deels ook gevoed worden door een rapport van maart 2007 van een Commissie van Wijzen aan de COMECE, de katholieke bisschoppenconferentie van de Europese Unie, waarin het project van het Nieuwe Europa zoals beoogd door de Europese Unie mijn inziens te krachtig wordt ondersteund. Ik pleit er voor dat de Europese kerken eerder een houding van kritische solidariteit innemen. Dus naast een gerechtvaardigde ondersteuning ook meteen een positie van een “kritisch hiertegenover” innemen als representanten van het Licht (zie het motto van Sibiu). Het proces van economische globalisering met zijn vaak onrechtvaardige uitwerking wordt ook sterk vanuit Europa en de EU aangestuurd. Juist kerken moeten op de bres staan voor Gods kleinsten. Europa kan socialer, rechtvaardiger en oecumenischer (zo schreef ik al voor de EEA3).
Ik denk dat Barroso en Van der Linden menen wat ze zeggen. Ze verwachten echt iets van de kerken. Maar dan zal er toch ook bij de EU in Brussel iets

moeten veranderen. CEC en COMECE zijn nauw betrokken bij de dialoog tussen de Brusselse instellingen en de kerkelijke leiders. Maar Jean-Arnould de Clermont, de Franse voorzitter van de CEC, stelde na Sibiu duidelijk dat "De kerken niet de religieuze knechten zijn van de politici". Hij vindt deze Brusselse dialoog nog te vaak een gebeuren voor de galerij en zegt het gevoel te hebben dat we als kerkleiders alleen voor de groepfoto naar Brussel komen. Het is een dialoog waarbij een partij eenzijdig de agenda, de gesprekspartners en de agenda bepaalt. En dat is geen dialoog. Artikel 51 erkent dat de kerken en godsdiensten een specifieke plaats in het Europese landschap bekleden (zie interview met Jean-Arnould de Clermont in Tertio van 19 september 2007 na afloop van de Assemblee).

4. De impact van de oecumenische dialogische relaties. Oecumene houdt in dat mensen samenkomen. Oecumene helpt je te ontdekken hoe de wereld (of zoals in Sibiu Europa) in elkaar steekt en steeds meer onderling afhankelijk wordt. De in zichzelf opgesloten mens (de homo clausus) staat tegenover het oecumenische wereldbeeld: 'een wereld of geen wereld'. In de oecumene leer je, aldus Keith Clements, dat nationale loyaliteit en internationale verantwoordelijkheid hand in hand kunnen gaan, dat nationale vaderlandsliefde en internationale solidariteit een tweespan kunnen vormen.
Het waren op de EEA3 in Sibiu vreemd genoeg de buitenstaanders zoals de burgemeester van Sibiu, de Europese politici en de gewone Roemeense mensen op het grote stadsplein na de slotviering van de Assemblee ("Eenheid, eenheid, eenheid", scandeerden ze) die de Europese kerken en kerkleiders uitdaagden om geen 'gesloten gemeenschap' te zijn, maar de zoektocht naar diepere eenheid en verzoening nog veel serieuzer ter hand te nemen en daar vooral niet mee te talmen.

Zelf kwam ik met een ambivalent gevoel terug uit Sibiu. In de informelere ontmoetingen (kleine gespreksgroepen, samenkomsten allerhande zoals het elkaar treffen op straat of tijdens de maaltijden, allerlei vieringen, enz.) kwam de oecumenische elektriciteit tussen de deelnemers tot ontlading en werd tastbaar dat verzoening, een diepere eenheid of een nauwere verbonden-

heid tussen christenen uit diverse tradities eigenlijk binnen handbereik ligt. Maar de communicatie tussen deze reeks ontmoetingen kon niet of amper ingebracht worden in de voltallige samenkomsten. Dat had o.a. te maken met de opzet, de methode en de te grote aanwezigheid van kerkleiders op deze EEA3. In die zin was de Assemblee afgeschermd. Ik ben er van overtuigd dat de Assemblee van Sibiu meer had kunnen betekenen voor zowel de toekomst van het Nieuwe Huis Europa (socialer, duurzamer en oecumenischer), als de betrokkenheid van lokale katholieke parochies en protestantse gemeentes daarbij.

Mw. drs. Gerda Versteegden studeerde naast Frans ook Arabisch en moderne geschiedenis. Van 1973 tot 1991 leefde zij in Tunesië, waar ze - in werk en gezin - deze Arabisch-islamitische samenleving van binnenuit grondig leerde kennen. Zij verzorgde ook samenvattingen van literatuur over de Islamitische samenlevingen voor het tijdschrift *Begrip* en een vertaling van *Bijbel en Koran. Analyse van een Heilig Boek* van J.J. Jomier.
Sinds zij weer in Nederland woont, is zij betrokken bij activiteiten die interculturele en interreligieuze

ontmoetingen bevorderen, zoals de Landelijke Ontmoetingsdag van Moslim- en Christenvrouwen. Ook verzorgde zij een cursus over de Islam voor HOVO (hoger onderwijs voor ouderen) in Brabant in 2002 en gastlessen op een middelbare school in 2004. Sinds 2005 is zij lid van de Contactraad voor de Interreligieuze Dialoog van de Rooms-Katholieke Bisschoppen-conferentie.

Op de agenda van deze studiemiddag is deze bijdrage aangekondigd als 'katholiek enthousiasme over Sibiu'. Zoals dè Nederlandse identiteit niet bestaat, is hier ook geen sprake van 'hèt katholieke enthousiasme over Sibiu'. Ik zal vandaag vooral op grond van mijn persoonlijke ervaring mijn indrukken van de 3e Europese Oecumenische Assemblee proberen te verwoorden. Dat betekent dat ik zal vertellen vanuit mijn invalshoek. Ik ben afgevaardigd om naar Sibiu te gaan door de Rooms-Katholieke Kerk als lid van de Contactraad voor Interreligieuze Dialoog. Dat betekent dat ik naar de gebeurtenissen in Sibiu heb gekeken met de bril van de 'interreligieuze dialoog en de interculturele samenleving', met speciale belangstelling voor de houding ten opzichte van de Islam.

Verwachting

Ik ging naar Sibiu met bepaalde verwachtingen. Zo was ik benieuwd naar het antwoord van christenen in Europa uit verschillende tradities op vraagstukken van migratie en interculturele samenleving. Daarnaast heb ik, op persoonlijke titel, belangstelling voor spiritualiteit.

'Enthousiast over'

Allereerst is het een boeiende ervaring om aan zo'n Assemblee deel te nemen. Ik vond het indrukwekkend om met mensen uit alle landen van Europa samen te luisteren, samen na te denken en samen te bidden. Daarnaast waren er een aantal interessante presentaties over de verschillende aandachtsgebieden van de Assemblee. Zonder andere sprekers te kort te willen doen wil ik me hier beperken tot enkele bijdragen die op mij een bijzondere indruk gemaakt hebben. Het gaat dan om de lezingen van Kardinaal Walter Kasper, van prof. Andrea Riccardi van de San'Egidio-beweging en van de Anglicaanse

Bisschop van Londen, Richard Chartres. Voor mij waren hun bijdagen onderling verwant. Alledrie de sprekers benadrukten dat de vernieuwing van het christen-zijn in Europa zou moeten lopen langs de lijn van een hervonden (christelijke) spiritualiteit. De spirituele mens kan de heersende angst voor een onbekende en onvoorzienbare toekomst omkeren tot nieuwe stoutmoedigheid. Om dit perspectief was ik enthousiast!

Zoals ik al eerder aangaf, wilde ik graag weten hoe christelijke gemeenschappen in Europa denken over migratie in het algemeen en de aanwezigheid van moslims in Europa in het bijzonder. Kunnen moslims in Europa erop vertrouwen in het 'christelijke' Europa te vinden wat zij – vanuit hun religieuze traditie – verwachten van christenen? In de Koran staat over de christenen ….: "En Wij legden in de harten van hen die hem (= Jezus) volgden "*goedertierenheid en barmhartigheid*". (Koran 5:82)? Gelukkig heb ik die ('goedertierenheid en barmhartigheid') wel degelijk aangetroffen en wel bij alle vertegenwoordigers van de verschillende christelijke tradities, [met name afkomstig uit west-Europa].

Met grote eensgezindheid spraken ze de wens uit dat Europa meer zal zijn dan een fort van Europees egocentrisme en uitsluiting; vurig pleitten zij voor ruimhartigheid ten opzichte van migranten, die met hun culturele en religieuze tradities een plek mogen vinden in Europa in volle 'gelijke waardigheid'.
Daarmee was Sibiu voor mij hartverwarmend en daarom ben ik enthousiast!
Anderzijds werd benadrukt dat ook voor moslims de christelijke oecumene van aanzienlijk belang is. Moslims zien de dialoog tussen christenen van verschillende tradities als een soort voorafspiegeling van een dialoog tussen christenen en moslims.

Praktische voorstellen

Er kwamen ook praktische voorstellen met betrekking tot de interreligieuze samenleving –al werkend in de praktijk- vooral uit Engeland:

1. kerken hebben vaak nog een krachtige stem in de samenleving; zij kunnen een platform bieden aan de grote meerderheid van gematigde moslims, vooral in een periode van spanningen of crisis.

2. pastores en imams en andere religieuze leiders moeten vertrouwd raken met de multireligieuze samenleving en op hun taak als religieus leider worden voorbereid.

Wat heeft de Assemblee opgeleverd voor Europa en voor Nederland?
De Assemblee heeft aan iedereen die eraan deelgenomen heeft een nieuwe impuls en nieuwe input gegeven.
De Assemblee heeft velen nieuwe inspiratie gegeven. Het geeft kracht te weten dat je gedragen wordt door een "gemeenschap van mensen die geloven". De vele ontmoetingen, de gesprekken, de gelegde contacten, het samen ideeën opdoen en het kunnen delen van hoop en teleurstelling dragen daaraan sterk bij.

Opdracht

Die nieuwe inspiratie is hard nodig om te werken aan de opdracht die voortkomt uit de Assemblee. Christenen in Europa/Nederland moeten zoeken naar wegen om te komen tot spirituele verdieping. Dan kunnen zij ontdekken wat hen op een dieperliggend niveau verbindt met elkaar. Zo zullen zij het Licht van Christus beter kunnen zien en misschien zelfs verschillen en geschillen kunnen overstijgen op basis van de oecumene van het hart. Door die diepere verbondenheid zullen (diepe) wonden uit het verleden geheeld kunnen worden.

Daarnaast vormt Sibiu een oproep tot 'omkering' voor christenen. Zij worden opgeroepen een nieuw mens te worden om te leven in het Licht van Christus. Christenen moeten 'anders' durven zijn, waardoor een tegen-cultuur kan ontstaan. Christenen moeten werken aan een tegen-cultuur en vanuit die vernieuwing kunnen zij ingaan op de uitdagingen van deze tijd, zoals migratiestromen en problemen die samenhangen met de globalisering en de grote technologische veranderingen. Voor mensen die 'anders' zijn geworden, die leven vanuit het Licht van Christus, komen deze problemen zeker in een ander perspectief te staan.

Tot slot

Laten we vertrouwen op een 'goede afloop', dankzij de werking van de H. Geest!

Elise Woertman is werkzaam als studentepastor in het bisdom Rotterdam en bij de St. Catharina van Alexandrieparochie te Leiden. Zij werkt daar in een oecumenische setting. Naast theologie heeft zij Roemeense taal en cultuur gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam. Zij is als steward naar Sibiu geweest, namens de Nederlandse bisschoppenconferentie.

Van 31 augustus t/m 10 september ben ik in Sibiu bij de Assemblee als steward aanwezig geweest en dat kleurt vanzelfsprekend mijn ervaringen in Sibiu zelf, het perspectief van waaruit ik terugkijk en daarmee ook deze evaluatie. Heel praktisch gezien ben ik in totaal elf dagen in Sibiu geweest, heb ik de stad meegemaakt in de laatste dagen voorafgaand aan de assemblee, heb ik heel veel uren in de tent doorgebracht zonder een toespraak helemaal gevolgd te kunnen hebben en heb ik veel gedelegeerden, stewards en Roemeense vrijwilligers gesproken, maar dan vooral over praktische zaken of heel informeel. Deze evaluatie valt daarom in twee delen uiteen: Ten eerste mijn terugblik op mijn werk als steward en ten tweede naar de assemblee als geheel (voor zover die elementen te scheiden zijn natuurlijk).

Terugblik als steward

Ten eerste mijn terugblik op mijn werkzaamheden als steward, de bijbehorende ontmoetingen en het voorbereidingsprogramma voorafgaand aan de Assemblee. Nadat we op vrijdagavond aangekomen waren, begonnen we op zaterdag met het drie dagen durende voorbereidings-programma in de Orthodoxe Theologische Faculteit die nog werd verbouwd. In die drie dagen maakten we kennis met elkaar, met de verschillende culturen en gewoonten, hebben we ons inhoudelijk behoorlijk stevig verdiept in de achtergronden van de Assemblee met lezingen door Rowan Williams, de oecumenisch Patriarch en Mgr. Fleetwood.

Daarnaast hebben we de Charta Oecumenica en de negen thema's bestudeerd en bediscussieerd. Tijdens de assemblee zelf hebben we allerlei verschillende taken en werkzaamheden verricht en wat gaandeweg het belangrijkste bleek te zijn was om tien

dagen lang samen te werken, te leven en te vieren. Dat klinkt enigszins plechtig en wat abstract, maar dat is uiteindelijk wat we in de praktijk hebben geprobeerd te brengen door met honderd stewards, die elkaar van tevoren niet kenden en uitgezocht hadden, in een ongestructureerde omgeving heel praktisch aan de slag te gaan. Dat leverde hele mooie momenten op, zoals het 's avonds in de kapel van de orthodoxe faculteit in alle talen het onze vader te bidden, stewards vol trots hun land of volk zien presenteren op de culturele avonden, in de ontmoeting met een oude Roemeense man met kleindochter die vol verwondering was waarom er langs zijn flatblok opeens buitenlanders liepen.

Culturele verschillen

Tegelijk botste en schuurde het soms ook behoorlijk door culturele en communicatieverschillen, door diverse verwachtingspatronen, maar ook op inhoudelijk niveau. Oecumene bleek lang niet voor iedereen vanzelf-sprekend en op dezelfde manier verstaan te worden. Zelf had ik af en toe de ervaring dat ik me als een van de twee Nederlandse stewards echt een minderheid voelde, maar anders dan in ik in Nederland geregeld gewend ben. In Nederland wekt het onder leeftijdsgenoten regelmatig de verwondering dat ik überhaupt gelovig ben, theologie gestudeerd heb en werk in kerkelijke setting. Tussen de stewards was ik als NoordWest-Europeaan duidelijk in de minderheid, en helemaal als Rooms-Katholiek uit dit deel van Europa en het feit dat ik als vrouw werkzaam kan zijn in de kerk, was voor de meesten onnavolgbaar. Voor mij heeft dit tot gevolg gehad dat ik me weer bewuster werd in discussies van mijn eigen perspectief en meer oog kreeg voor de perspectieven van anderen. De discussie verandert op het moment dat we over Europa spreken met vooral net of nog niet toegetreden EU landen, op het moment dat we het begrip vrijheid onderzoeken met Wit-Russen en zoiets als 'verzoening' krijgt een andere lading wanneer een katholiek uit Bosnië dat gebruikt en hetzelfde geldt voor een gesprek over integratie en moslims.

Bezieling

In de talloze discussies rondom de negen thema's vond ik het verrassend te merken dat we met vrij veel bezieling en verantwoordelijkheids-gevoel spraken over Europa en de vraag naar wat wij kunnen en willen doen snel opgepakt werd. Daarbij was het af en toe wel lastig om niet te groots en te abstract te gaan denken, maar het concreet te maken en dichtbij te houden en vooral door te zien wat er met ons gebeurde op de Assemblee. Omdat uiteindelijk oecumene, Europa en geloof ook hun gestalte krijgen in het samen de hele dag achter een informatiedesk staan, in het beantwoorden van talloze vragen over verloren paraplu's en vertrektijden van bussen, in het boodschappen overbrengen in de stromende regen van het hoofdkantoor naar de tent en weer terug, in de zorg voor elkaar, in het samen bidden, eten en zingen.

Gedachten bij de Assemblee

Ten tweede mijn gedachten bij de assemblee zelf. Vanaf het moment dat ik in Sibiu aankwam, en dat werd sterker naarmate de week vorderde, heb ik de indruk gehad dat juist de keuze voor Sibiu als plaats op de een of andere manier een grote invloed heeft gehad op de assemblee zelf. (Hoewel ik het niet kan vergelijken met andere ontmoetingen natuurlijk) Dat heeft voor mij in de eerste plaats te maken met het feit dat in Sibiu de verschillende minderheden van Roemenie nog zichtbaar aanwezig zijn en dat ik weet dat twintig jaar geleden daar nog een communistische dictatuur was. Ook het feit dat Roemenie een van de nieuwe lidstaten is van de EU en gedeeltelijk de buitengrens vormt, maakte dat de gesprekken over Europa in mijn beleving een andere dimensie kregen.

In de tweede plaats heb ik de indruk dat de Oosters-Orthodoxe kerk een grote en belangrijke rol speelde op de Assemblee. Juist omdat Roemenie een overwegend orthodox land is en de Oosters-Orthodoxen ruim vertegenwoordigd waren, niet alleen in aantal, maar ook in aandeel aan de discussies. Ik vond het heel opmerkelijk om dat te zien en vooral omdat ik de indruk had dat ze fungeerden als een gelijkwaardige gesprekspartner voor de andere kerken. In de toespraken en de discussie over de negen thema's vond ik het verrassend om te zien dat er een

geheel eigen inbreng was van orthodoxe zijde en dat de gesprekken van beide kanten niet gingen over de ander en de onderlinge verhoudingen, maar zich ontwikkelde in een samen nadenken en zoeken. Het was misschien juist daardoor onvermijdelijk dat dat proces niet altijd vlekkeloos verliep en ook vragen opriep door de botsing met de Armeense kerk op vrijdagavond, in de gevoeligheid rondom het Kosovo-debat, in het verbinden van Roemeense identiteit en nationalisme met de orthodoxie.

De keren dat ik in Roemenie geweest ben ervaar ik vaak een appél dat zij serieus genomen willen worden; zowel om niet vergeten te worden aan de ene kant, en aan de andere kant niet betutteld te worden of als 'hulpbehoevend' beschouwd te worden. Ik vond het verrassend om te merken dat in het optreden van de Orthodoxe kerk en de Luthers-Evangelische kerk, door de inwoners van de stad en met name bij de vele Roemeense vrijwilligers en jongeren heel hard geprobeerd is om zichzelf ook op te stellen als gelijkwaardige gesprekspartners en dat dat in mijn optiek ook echt gelukt is. Ik hoop dat op de volgende Assemblee dat ook zal gebeuren met de migrantenkerken. In Sibiu hebben we veel gesproken over migratie, de gevolgen daarvan voor Europa en de kansen/mogelijkheden om dat goed te laten verlopen. Tegelijk vond ik daar op de Assemblee zelf heel weinig van te merken. Ik vond dat er erg weinig migrantenkerken aanwezig waren, zowel in aantal als in aandacht en dat het meer over migranten ging dan dat het een gesprek was met migranten als onderdeel van ons kerk-zijn.

Toespraken

Van de toespraken hebben die van Walter Kasper en die van Riccardi het meeste indruk op mij gemaakt. De toespraak van Walter Kasper vanwege zijn eerlijke en zorgvuldige manier van spreken over oecumene, met ook de bijbehorende pijnpunten. Die van Riccardi vanwege het concrete appél dat er vanuit ging en het duidelijk maken wat er anders zou moeten en kunnen op het gebied van menswaardigheid en verdeling van macht, geld en middelen. Wat ik wel gemist heb in een aantal toespraken is het verhelderen en bediscussiëren van een aantal begrippen en onderlinge aannames. Ik kreeg soms het idee dat

er wel dezelfde terminologie gehanteerd werd, maar dat het maar zeer de vraag was of we hetzelfde bedoelden. Juist ook in gesprek met de orthodoxe kerk en de diverse protestantse kerken. Weinig mensen zullen tegen menswaardigheid, zorg voor de schepping etc. zijn, maar wat je daarmee precies bedoelt en hoe we dat vorm moeten geven is veel minder eenduidig en vanzelfsprekend.

Licht van Christus

Als laatste heeft de slogan "Het licht van Christus schijnt over ons allen" me op de achtergrond gefascineerd en beziggehouden. Wat betekent dat nu eigenlijk? wat zeggen wij daarmee en is over iedereen ook echt iedereen? Het voert veel te ver om daar nu zinvol en samenhangend op in te kunnen gaan, maar ik merk dat het uiteindelijk deze uitspraak is die me ook nu in mijn eigen werk in Leiden nog niet loslaat. Aan de ene kant omdat het me opnieuw doet herinneren dat ik mezelf gedragen mag weten door God en aan de andere kant het ook iets zegt over iedere andere mens die ik tegen kom en die daaraan appelleert. Zoals een steward die hoofdverantwoordelijke was voor de tent en voortdurend door iedereen aangesproken werd, op een gegeven moment op haar hand geschreven had 'Where did I see God today?' Misschien is het ook niet altijd ingewikkelder dan dat.

Tot slot, ik ben erg blij dat ik aanwezig kon zijn bij de Assemblee. Ik heb genoten van mijn werkzaamheden en van het deel uitmaken van de stewards, van de ontmoetingen met gedelegeerden, staf en vrijwilligers en van de stad Sibiu zelf.

Voor mij was het een uitgelezen kans om hier mijn Roemeens en theologie te verbinden, juist ook omdat ik als studentenpastor veel in oecumenische context werk op een plek waar het licht van Christus ook aanwezig is, maar niet expliciet benoemd en geduid wordt. Ik merk ook dat ik nog meer tijd nodig heb om met name de inhoudelijke kanten te laten landen, voordat ik de concrete doorwerking en resultaten kan benoemen en ik hoop dat dat de komende weken en maanden zal gebeuren.

Marrit Bassa (24 jaar) is 7e jaars studente aan de faculteit godgeleerdheid te Utrecht en aan de Protestants Theologische Universiteit.
Zij is tevens werkzaam als onderzoeksstudent aan de VU bij de vakgroep Praktische Theologie bij een onderzoek naar de mogelijkheden van kerkelijke presentie op IJburg (Vinxe-locatie in het IJ). In 2005 heeft zij als stewart deelgenomen aan de assemblee van de REC (Reformed Ecumenical Council) in Utrecht. Zij is door de PKN gevraagd als jeugdgedele-

geerde in de delegatie van Sibiu, waar zij de enige jeugdgedelegeerde was.

Ik ben teruggekomen uit Sibiu met een stapeltje documenten en een hoop ervaringen onder mijn arm.

Als jeugdgedelegeerde was ik volledig lid van de delegatie. Maar, omdat de kerk nog niet echt mijn dagelijks werk is, kon ik vrij onbevangen daar, zomaar midden in de oecumene, rondlopen. Dat het ging om een kerkelijke bijeenkomst was duidelijk. De habijten, soutanes en bisschopskruizen waren niet te missen. Nog nooit zoveel witte boordjes in één week tijd gezien.

Status quo?

Wat hebben wij er hier, nu, aan dat wij als delegatie daar zijn geweest? Zoveel mensen, uit zoveel kerken in Europa. Het is goed dat zij daar waren. Ik heb het feit dat er zoveel mensen van de grootste drie stromingen uit Europa bij elkaar waren een wereldwonder genoemd. En daar blijf ik bij. Want op dat moment, in die tent, waren we allemaal samen kerk, kerk van Christus. Oecumene op hoog niveau – letterlijk en figuurlijk.

Toch bekroop mij een wat onbestemd gevoel toen we terug kwamen. Want als dit nu oecumene was, wat heb ik daar dan aan? Wat hebben wij, mijn leeftijdsgenoten die zich soms nauwelijks meer voor de kerk interesseren, of die de term oecumene eigenlijk maar oubollig en passé vinden, er aan?
Ook al was ik gedelegeerde, een enkele keer leek ik slechts bezoeker, toeschouwer. Er was ontmoeting, ja, maar ook, hoe zal ik het zeggen, een klerikale overmacht. Zeker door strakke organisatie en de aanwezigheid (ook inhoudelijk) van vele kerkleiders.
De ontmoeting met de orthodoxen was zeer de moeite waard. Maar, ik moet toegeven dat ik me persoonlijk niet eerder in een dergelijke minderheids-positie heb gevoeld. Ik was ten eerste jong, protestant, en nog vrouw ook. Wanneer ik op een conferentie als deze opzij geschoven wordt door een aan zijn zwarte kleed te zien, orthodox heerschap en een – om het zo maar te zeggen – een of andere katholieke hoge pief mij geen blik waardig keurt als ik met mijn bord aanschuif aan de tafel, dan word ik daar niet direct warm van. Natuurlijk, ik chargeer, maar de voorbeelden zijn realiteit. Waarom groette men elkaar niet in de straten

van de stad? Of heb ik, hebben wij dat gemist? Waar waren de gezamenlijke vieringen? Waarom kreeg ik er pas echt zin in toen de protestants getinte openingsviering iedereen in beweging zette?
Nogmaals, het is niet alleen de vorm die gedachten opriep. Maar, was er niet van te voren al een tendens te proeven dat we hier te maken zouden krijgen met een conferentie rond een status quo? Een pas op de plaats, die wachtend in de rij om de tent binnen te komen wel erg letterlijk gemaakt moest worden?

Anno 2007

Het zijn vragen aan mijzelf, aan onszelf. Wat deden wij daar?
En wat doen we nu? Wat doen we met de slotverklaring in onze eigen, in dit geval de Protestante Kerk in Nederland? Oecumene, ja, maar hoe en wat? Hoe geef je daar nu, anno 2007 nog vorm aan? Natuurlijk, het is prachtig dat kerken in heel Europa samenwerken of op zijn minst met elkaar in gesprek zijn.
Wanneer je goed om je heen kijkt – en het spijt me het te moeten zeggen – is de gemiddelde leeftijd van de deelnemers vrij hoog. Natuurlijk, ik weet dat ervaring telt. Maar toch. Waarom zijn er toch eigenlijk niet zoveel jonge enthousiastelingen? Waarom vindt men oecumene oubollig, en heeft men eigenlijk geen zin in eindeloze discussies en 'samenwerk-gedoe'? Het speelt zich af, op een niveau waar het gewone kerklid nauwelijks weet van heeft. Hoewel wij in Nederland gezegend zijn met een rijke oecumenische traditie en allerlei platformen, raden en andere vormen van oecumenisch overleg; oecumene als term mist in Nederland het nodige elan. Oecumene heeft niet altijd een verfrissende en inspirerende uitstraling. (althans, als ik zo de meningen van mijn mede-theologie-studenten beluister).

Kleine ontmoetingen

Niet altijd. Wanneer wel? In kleine ontmoetingen van plaatselijke kerken. Activiteiten – of misschien gewoon op straat – waarin mensen elkaar ontmoeten en met elkaar over hun geloof in gesprek gaan. Of daar waar ineens mensen uit verschillende tradities samen in een viering aanwezig zijn. In de breedste zin van het woord is oecumene wereldwijde religieuze eenheid. Maar de smallere betekenis

ligt in samenwerking en wederzijds begrip tussen tradities binnen de kerk.

Trots op elkaar

Wat is eigenlijk de huidige stand van zaken in de oecumene? Ik vind dat zelf moeilijk in te schatten. Ik heb daarover niet het overzicht, maar kan wel iets zeggen. Want, zijn we nog wel op weg naar religieuze eenheid? Of blijft dit iets wat moet wachten tot het eschaton? Moeten we wel op weg? Willen we dat wel? Zoals een aartsbisschop uit Oostenrijk stelde: Het zoeken naar eenheid is vruchtbaar geweest, maar de tijd is rijp voor een dialoog-oecumene in alle verscheidenheid. Deze moet toegroeien naar een handelings-oecumene. Want dat is per slot van rekening waar we met zijn allen naar uitzien en wat velen ook wel door hebben. Oecumene moet je doen! Bijvoorbeeld op een grote bijeenkomst zoals die in Basel, Graz en Sibiu. En juist daar zien we dat je terug moet naar het kleine. Oecumene wordt gedragen door de gesprekken onderling. Door begrip en een liefdevolle houding naar elkaar toe. Zoals een van de katholieke gedelegeerden sprak: We moeten trots op elkaar kunnen zijn zoals broers en zussen van een gezin dat ook zijn, ook al zijn ze nog zo verschillend. Een wereldwonder, dat zei ik al. Een wereldwonder, want vele broers en zussen zaten naast elkaar. En zij luisterden samen naar bijvoorbeeld de Londense bisschop. Naar Kasper, naar Riccardi en Huber.

De taak van de Protestante Kerk in Nederland is om ook zo'n kerk te zijn. Een kerk waarop zusterkerken trots kunnen zijn. En dat kan alleen wanneer de leden elkaar kennen. Wanneer er geen naar binnen gerichte houding is maar wanneer men eerlijk is naar buiten toe. Wanneer men laat zien dat er een gemeenschappelijke kern zowel binnen de eigen omgeving als daar buiten gevonden kan worden en wel in Christus. Dit is alleen mogelijk wanneer de kerk gedragen wordt door het gebed van de Geest die alle talen spreekt en ons ertoe aanzet met elkaar in gesprek te zijn ook al spreken we in de verschillende talen van denominatie of traditie.

Geroepen om te leven

In een tijd als de onze waarin het christelijke geloof verafschuwd wordt om haar oude institutionele houding en

anderzijds omarmd wordt om haar ruime en verlossende blik op de werkelijkheid moet de kerk om zich heen kijken. De kerk mag een fiere plaats innemen in deze omgeving en kan trots zijn op haar geschiedenis. Tegelijkertijd moet de kerk een kritische blik hebben naar zichzelf. Als zij kerk is moet ze warmte en geborgenheid uitstralen naar haar omgeving. Dat is wat ze, door het geloof in haar Heer, te bieden heeft. Dit moet duidelijk zijn in ontmoeting met anderen, zowel geloofsgenoten als anders- en niet-gelovigen. Wie in de kerk niet bereid is deze ontmoeting aan te gaan mag daar op aangesproken worden. Het is de taak van de kerk haar leden te leren deze ontmoeting voor te gaan in de overtuiging dat zij op weg is, geroepen om te leven.

We hebben het slotdocument uit Sibiu niet voor niets meegenomen. Het moet niet in de bureaula blijven liggen. En we moeten er ook niet 10 jaar over praten om dan op een volgende conferentie nog eens wat te zeggen. Oecumene moet je doen – ook al is je persoonlijke ideaal niet altijd haalbaar. Het ideaal van samen een grote club die het zo fijn heeft en mooie vieringen beleeft lijkt mij niet haalbaar. Een enorme groep mensen die elkaar alleen maar laat uitpraten om vervolgens het eigen zegje te doen en hun eigen beleid voorop stellen, lijkt me laakbaar. Ik denk dat we juist nu, met de huidige generatie jonge theologen, predikanten en natuurlijk sowieso iedereen die zich inzet voor de kerk of organisatie, moeten streven naar een weg daar tussenin. Niet als compromis, maar als duidelijke, begaanbare weg. Een weg die je als kerk opgaat waarin identiteit en openheid samengaan. Juist daarom is de vertaalslag naar aanbevelingen, en in ons geval voor de Protestantse Kerk in Nederland, zo nodig. En hopelijk kunnen we hier, vandaag, en later van elkaar leren hoe het verder moet. Met de belofte dat het hoe dan ook verder gaat, dat het verder moet.

Wout Schonewille werkt als stafmedewerker voor de Hervormd-Gereformeerde Jeugdbond, met name voor het Centrum voor Catechese, Opvoeding en Studiecentrum.

In de eerste week van September werd in Sibiu (Roemenie) de 3e Europese Oecumenische Assemblee gehouden. Een bijzonder fenomeen omdat op deze 'vergadering' drie belangrijke hoofdstromingen uit het Christendom van Europa bij elkaar waren. Namelijk de Rooms-Katholieken, de oosters-Orthodoxen en de Protestanten.
De bijeenkomst heeft zowel bewondering als vragen opgeroepen. Voor de een stonden de onderlinge ontmoetingen centraal, de ander had moeite met de institutionele structuur van de bijeenkomst. Beide kunnen zeggen: deze bijeenkomst was oecumene op hoog niveau. Kerkleiders van de genoemde stromingen hebben elkaar ontmoet en op de laatste vergaderdag werd een gezamenlijke slotverklaring op tafel gelegd. Deze verklaring met daarin 10 aanbevelingen, ofwel de '10 geboden van Sibiu' is een nieuwe stap, een nieuwe mijlpaal in de geschiedenis van de oecumene.

Grote vraag

De grote vraag is: Wat gaan we met de slotverklaring doen in onze eigen kerk, de Protestante Kerk in Nederland? Juist omdat de bijeenkomst ook veel vragen heeft opgeroepen naar het hoe en wat van oecumene moeten we misschien nog wel een andere, een belangrijkere vraag stellen. Namelijk: hoe geven wij als kerk vorm aan oecumene in het jaar 2007 en verder? Wat heeft onze kerk eraan en wat kunnen we leren van een bijeenkomst als die in Sibiu?

Het is goed als kerken in heel Europa samenwerken of op zijn minst met elkaar in gesprek zijn en gaan. Het is nog beter wanneer we dit in onze eigen kerk ook kunnen laten zien. Oecumene heeft de laatste jaren een wat oubollig karakter gekregen. Het is niet zo interessant aangezien de grote dingen zich afspelen op een niveau waar het gewone kerklid nauwelijks weet van heeft. En de gemiddelde leeftijd op veel

oecumenische bijeenkomsten is relatief hoog. Hoewel wij in Nederland gezegend zijn met een rijke oecumenische traditie en allerlei platformen, raden en andere vormen van oecumenisch overleg; oecumene als term mist in Nederland het nodige elan. Oecumene heeft niet altijd een verfrissende en inspirerende uitstraling.

Niet altijd. Wanneer wel? In kleine ontmoetingen van plaatselijke kerken. In activiteiten die door verschillende kerken of organisaties worden georganiseerd. Op plekken waar ineens mensen uit verschillende tradities samen in een viering aanwezig zijn. Of wanneer zij elkaar tegen komen op straat en met elkaar in gesprek gaan over wat hun geloof, hun christen-zijn, hen zegt. Oecumene (grieks voor: de bewoonde wereld, het wereldgebeuren) in de brede betekenis van het woord is wereldwijde religieuze eenheid. De smallere betekenis ligt in samenwerking en wederzijds begrip tussen bijvoorbeeld de ons bekende verschillende denominaties binnen de kerk.

Van dialoog- naar handelings-oecumene

Wat is de huidige stand van zaken in de oecumene? Zijn we nog wel op weg naar religieuze eenheid? Of blijft dit iets wat moet wachten tot het eschaton? Moeten we wel op weg? Willen we dat wel? Zoals een aartsbisschop uit Oostenrijk stelde: Het zoeken naar eenheid is vruchtbaar geweest, maar de tijd is rijp voor een dialoog-oecumene in alle verscheidenheid. Deze moet toegroeien naar een handelings-oecumene. Want dat is per slot van rekening waar we met zijn allen naar uitzien. Oecumene moet je doen! Bijvoorbeeld op een grote bijeenkomst zoals die in Basel, Graz en Sibiu. Maar juist daar zien we dat het pas echt werkt in het klein. Oecumene wordt gedragen door de gesprekken onderling. Door begrip en een liefdevolle houding naar elkaar toe. Zoals een van de katholieke gedelegeerden sprak: We moeten trots op elkaar kunnen zijn zoals broers en zussen van een gezin dat ook zijn, ook al zijn ze nog zo verschillend.

De taak van de Protestante Kerk in Nederland is om een kerk te zijn waarop zusterkerken trots kunnen zijn. En dat kan alleen wanneer de leden elkaar kennen. Wanneer er geen naar binnen gerichte houding is maar wanneer men eerlijk is naar buiten toe. Wanneer men laat zien dat er een gemeenschappelijke kern zowel binnen de eigen omgeving als daar buiten gevonden kan worden en wel in Christus. Dit is alleen mogelijk wanneer de kerk gedragen wordt door het gebed van de Geest die alle talen spreekt. Die Geest moet ons ertoe aanzetten om met elkaar in gesprek te zijn ook al spreken we in de verschillende talen van denominatie of traditie.

In een tijd als de onze waarin het christelijke geloof verafschuwd wordt om haar oude institutionele houding en anderzijds omarmd wordt om haar ruime en verlossende blik op de werkelijkheid moet de kerk om zich heen kijken. De kerk mag een fiere plaats innemen in deze omgeving en kan trots zijn op haar geschiedenis. Tegelijkertijd moet de kerk een kritische blik hebben naar zichzelf. Als zij kerk is moet ze warmte en geborgenheid uitstralen naar haar omgeving. Dat is wat ze, door het geloof in haar Heer, te bieden heeft. Dit wordt duidelijk in ontmoeting met anderen, zowel geloofsgenoten als anders- en niet-gelovigen. Wie in de kerk niet bereid is deze ontmoeting aan te gaan mag daar op aangesproken worden. Het is de taak van de kerk haar leden te leren deze ontmoeting voor te gaan in de overtuiging dat zij op weg is, geroepen om te leven.

Aanbevelingen

Om te komen tot een nieuw oecumenisch elan willen wij graag de volgende aanbevelingen meegeven aan de Synode van de Protestantse kerk in Nederland.

Dit doen we echter in het besef van onze eigen beperkingen en met groot respect voor de velen die al eerder gezocht hebben naar nieuwe wegen voor oecumene.

Het is daarom ook niet onze intentie om origineel te zijn, wel willen we authentiek zijn en onze belevenissen, ervaringen en gedachten functioneel maken.

1. Op weg naar de ontmoeting van het hart

Ondanks de enorme investering in voorbereiding, het vele vergaderen, de groots opgezette organisatie, het luisteren naar elkaars standpunten en de gezamenlijke slotverklaring werd de oecumene toch maar gedeeltelijk ervaren. Het kreeg pas een plaats in ons hart door de gesprekken met mede broeders en zusters die iets deelden van hun wandel met God in hun eigen context.

***Concretisering**:*
Wij willen de Generale Synode vragen om kerkelijke gemeenten te stimuleren om elkaar te ontmoeten rondom gebed, bijbelstudie en gezamenlijke vieringen.

1. *Op weg naar het 'nieuwe christendom'*

Ondanks het feit dat de drie oudste christelijke tradities elkaar ontmoet hebben in Sibiu beseffen wij dat de grootste christelijke tradities niet of beperkt vertegenwoordigt waren. De evangelicale en pentecostale bewegingen werden gemist, evenals de veelheid aan migrantenkerken die beduidend ondervertegenwoordigd waren.

***Concretisering**:*
Wij willen de Generale Synode vragen om de ontmoeting en het gesprek met evangelicale, pentecostale gemeenten verder uit te bouwen en te initiëren en het contact met de migrantenkerken te intensiveren.

2. *Op weg naar een nieuwe generatie oecumenen*

Ondanks de jonge delegatie van de Protestantse kerk in Nederland en de waardevolle inbreng van de jeugd gedelegeerden uit diverse landen, werd de Assemblee met name bezocht door ouderen. Denkend aan hun (levens)ervaring en deskundigheid kunnen en willen we ook niet zonder de oudere generatie. Maar het is noodzakelijk de continuïteit te waarborgen door nieuwe generaties te laten participeren.

***Concretisering**:*
Wij willen de Generale Synode vragen om te initiëren dat jongeren kunnen participeren in de oecumenische beweging. Daarnaast zou het aan te bevelen zijn om aan de gemeenten materiaal aan te bieden zodat jongeren kennis kunnen maken met de oecumene.

3. *Op weg naar onze gezamenlijke toekomst*

Ondanks de mooie voorbeelden van kerkelijke eenwording, onze eigen Protestantse kerk in Nederland als mooi voorbeeld, ontdekken we ook de veelheid aan onmogelijkheden. Daarom mogen we ons laten vertroosten door de belofte van het eschatologisch perspectief en hoeven wij ons niet blind te staren op organisatorische eenwording.

***Concretisering**:*
Wij willen de Generale Synode vragen om het primaat te geven aan de 'getuigende ontmoeting' boven de organisatorische eenheid.

Henk Stenvers (53 jaar) is sinds 2002 algemeen secretaris/directeur bij de Algemene Doopsgezinde Sociëteit. Vanuit die functie is hij tevens secundus bij de Nederlandse Raad van kerken. Omdat de vaste CEC vertegenwoordiger wegens ziekte niet naar Sibiu kon werd Henk Stenvers door de Broederschaps-raad afgevaardigd om de Nederlandse doopsgezinden te vertegenwoordigen in Sbiu.

Sibiu, was de eerste Europese assemblee die ik meemaakte. Pas in juli werd besloten dat ik zou gaan als vervanging van onze normale afgevaardigde die helaas langdurig ziek is. Ik wist natuurlijk van Bazel en Graz. Ik wist dat daar iets gebeurd was dat

mensen geraakt had, iets wat de deelnemers inspireerde en dat hoop gaf voor de oecumenische toekomst. Maar goed, ik heb me niet langdurig kunnen voorbereiden en kon ook niet bij de voorbereidingsbijeenkomsten zijn, al heb ik natuurlijk wel geprobeerd me in te lezen, en dat kon gelukkig dank zij de uitstekende publicaties die op internet te vinden waren. Binnen de doopsgezinde broederschap was er weinig gedaan aan de voorbereidingen. Het leefde eigenlijk helemaal niet. Achteraf was het beter geweest als we dat wat beter hadden opgepakt.
Al met al ging ik redelijk onbevangen op weg. Onbevangen omdat ik het gevoel had: ik zie wel wat er van komt, laat het maar gebeuren. Maar toch ook wel vol verwachting. Omdat ik hoopte daar oecumenisch elan te beleven, omdat ik hoopte aangeraakt te worden en nieuwe inspiratie op te doen.

Ik zat als enige Nederlander in een hotel in Sibiu, waarschijnlijk ook door de late inschrijving. Jammer, want dat bood weinig gelegenheid om bijvoorbeeld ’s avonds nog wat ongedwongen te evalueren.

Een paar indrukken

Bij de inschrijving al had men duidelijk moeite om op gang te komen. Het was allemaal wat chaotisch en onduidelijk. Bij de tafel waar ik me uiteindelijk aanmeldde kon de vriendelijke dame die me hielp, de gegevens over mijn reis niet vinden. Langzaam leek de paniek bij haar toe te slaan er werd wat wild gebladerd tot ze met een zucht van verlichting zag waar het aan lag. Oh, u bent CEC, u moet bij de andere tafel zijn. Daar was de chaos helemaal compleet. Ik kreeg bijvoorbeeld een tas met maar de helft van de papieren en niemand wist hoe ik aan een andere kon komen. Door mijn hoofd schoot, als CEC en CCEE al niet in staat zijn om dit in een gezamenlijke inspanning te organiseren hoe moet dat dan verder gaan met de assemblee en met de oecumene?

Gelukkig liep het zo van buiten gezien met de verdere organisatie redelijk goed al zijn de verhalen van de stewards iets anders en hoorde je natuurlijk ook de geruchten van problemen maar dat is te verwachten bij zo’n grote assemblee.

Ik heb me tijdens de assemblee vooral een toeschouwer gevoeld. Er was weinig ruimte voor participatie. Ongetwijfeld zal dat bij sommige workshops anders zijn geweest maar in je eentje kan je niet overal bij zijn.

Het zou een assemblee zijn van jongeren maar er waren vooral kerkleiders. Ik moet de delegatie van de PKN nageven dat daarin de gemiddelde leeftijd aanmerkelijk lager lag dan van andere delegaties.

De vieringen waren niet erg gevarieerd en zeker niet vernieuwend. Telkens vanuit een andere traditie maar niet oecumenisch. Een prachtig songbook maar telkens dezelfde liederen en weinig variatie in de muziek. Geen gezamenlijke Bijbelstudie maar een lezing, een meditatie en soms een getuigenis. Waar overigens heel goede bijzaten. Heel aansprekend vond ik bijvoorbeeld de getuigenis van Pastukhova Katsiaryna over Lucas 9: 28-36 over de verheerlijking op de berg. Maar toch eenrichtingverkeer.

Inbreng van de gedelegeerden

Ik houdt een beeld van veel toegesproken worden zonder inbreng. Kenmerkend daarvoor vond ik wel de stewards die vanaf de derde dag geloof ik als sandwichmannetjes rondliepen in de zaal met op buik en rug borden met daarop: Stilte. Ik ergerde me daar enorm aan en later heb ik me gerealiseerd dat dit precies hierom was: het symboliseerde het gebrek aan inbreng van de gedelegeerden. Zelfs konden er geen directe vragen gesteld worden, nee dat ging via briefjes en een selectiecommissie. En meestal was er te weinig tijd om publiekelijk op vragen in te gaan.
Veel toespraken, veel hoogwaardigheidsbeklederds, veel groeten van andere kerkgenootschappen en de aanwezigheid van burgerlijke overheid of staat in de toespraken van de president, de burgemeester, de voorzitter van de Europese commissie en van het Europees Parlement en in de grote hoeveelheid politie buiten.
Er waren belangrijke inhoudelijke bijdragen zoals de toespraak van Kardinaal Kasper, van Metropoliet Bartholomew, van Bischop Chartres en anderen. Maar de waarde voor de opbouw van de oecumene was niet altijd even groot. Het leek me vaak meer het vaststellen van het eigen standpunt dan het bieden van opening naar de anderen.

Ontmoeting

Maar op mijn netvlies staat ook hoe mensen elkaar in de kerken, op straat en in de restaurants ontmoetten. Hoe gedelegeerden en bewoners van Sibiu gezamenlijk de gebeurtenissen op het podium op de Piata Mare bekeken en de gesprekjes die daar plaats vonden. En de mooie vieringen, vooral de indrukwekkende Grieks Orthodoxe dienst en de Vesper in de Orthodxe kathedraal. Alhoewel ik buiten de Taize en Iona viering geen echte oecumenische diensten heb meegemaakt. Het is kortom een veelheid van indrukken en gevoel dat ik mee naar huis heb genomen.

De vruchten van Sibiu

Wat zijn nou vruchten van deze assemblee? En zijn die zoet of wrang?

Het antwoord vind ik niet eenvoudig. Is de oecumene een stap dichterbij gekomen? Nee, ik denk het niet. Het is duidelijk dat de orthodoxe kerk, de Rooms Katholieke kerk en de Protestanten anders tegen oecumene aankijken. Ik denk dat het begrip oecumene bij de verschillende kerken een andere inhoud heeft zonder dat dit duidelijk wordt uitgesproken. Zoeken de orthodoxen vooral vanuit de spiritualiteit, de Katholieken zoeken meer naar de eenheid in doop en eucharistie. De protestanten lijken meer te zoeken naar de eenheid in verscheidenheid. Het is misschien wat gechargeerd maar wel duidelijk. Dat is maar deels een wrange vrucht. Want het is misschien juist wel goed, om duidelijk te hebben waar de verschillen in opvatting en de problemen die we liever uitdagingen noemen liggen.

Heeft Sibiu een duidelijk signaal naar de wereld gegeven?
Als ik naar de slotverklaring kijk denk ik van niet. Het is een stuk geworden met heel veel woorden en daardoor weinig duidelijkheid. Teveel deelbelangen moesten er in genoemd worden. De orthodoxe thematiek is zeer aanwezig wat natuurlijk gezien de plaats waar we waren niet verwonderlijk is maar het had van mij iets minder gemogen.
Toch ben ik positief over het geheel van de boodschap al zal die niet zonder uitleg en concretisering bij de gemeenten aanslaan.

Conciliair Proces

Gelukkig zijn de thema's van het Conciliar proces, Vrede, gerechtigheid en heelheid van de Schepping er wel in terug te vinden. Ik ben blij met de afwijzing van oorlog als middel om conflicten op te lossen en het commitment om niet gewelddadige manier van conflictoplossing te promoten, maar waarom dat nou niet in een aanbeveling?
Ik ben blij met de aandacht voor duurzaamheid en de schepping, ook tijdens de assemblee. Dit onderwerp is duidelijk op de agenda gezet. Gelukkig is de koppeling van duurzaamheid met economische welvaart, wat dat laatste ook moge zijn, in de definitieve versie er uit gehaald.
Ik ben blij met de aandacht voor vluchtelingen en voor de armoede problematiek.

Jongvolwassenen

Heel blij ben ik met de verklaring van de jong volwassenen (ik vind jongeren toch leuker klinken trouwens, minder formeel maar goed, dat mag niet). Direct, duidelijk en to the Point. En ik denk dat het gemiddelde niet oecumenisch ingevoerde kerklid door deze boodschap meer aangesproken wordt.

Balans

Sibiu heeft voor mij duidelijk gemaakt:

- Dat de afstand tussen de kerken nog heel groot is.
- Dat de bereidheid tot naar elkaar toe schuiven niet groot is.
- Dat er zeer kritisch en bijna veroordelend naar de samenleving in West Europa wordt gekeken.
- Dat de afstand tussen de top van de kerken en de gemeente of parochievloer heel groot is.
- Dat Sibiu een stad is op de grens van geloven, van tijden en culturen
- En tenslotte dat we veel kunnen leren van de jong volwassenen. Want dat was een bron van vreugde en vooral van hoop. De manier waarop de jongvolwassenen over de grenzen van de kerken heen elkaar vonden. Ik denk dat we daar heel goed naar moeten kijken en dat vooral niet te veel inkaderen. Dat zijn de

bewegingen van de toekomst en misschien ligt daar wel de aanzet tot echte oecumene. Heel anders dan de gevestigde kerkorde zich zal kunnen voorstellen. Oude vormen zullen verdwijnen en nieuwe komen er voor in de plaats. Sibiu was van de oude vormen, maar er was al iets te zien van het nieuwe.

Ik denk dat de leden van gemeenten en parochies als het over oecumene gaat niet zitten te wachten op verklaringen over de doop of de eucharistie. Belangrijk maar laat dat maar over aan de theologen.

Ik hoop dat we als kerken en geloofsgemeenschappen in staat zullen zijn om te herkennen dat ondanks alle enorme verschillen er toch één gezamenlijk fundament is en blijft:

Jezus Christus zoals die in de Bijbelse verhalen tot ons komt.
En dat we vanuit dat fundament gezamenlijk kunnen werken aan een wereld van vrede, gerechtigheid en duurzaamheid met respect voor ieders eigenheid. Zoekend naar dat wat ons bindt. Dat kan een uitstraling hebben naar de wereld.

Na Sibiu is er nog weer een lange weg te gaan in de oecumene. En laten we die weg vooral samen gaan!

Discussie

De discussie wordt geopend door Geert van Dartel. Hij haalt uit de verhalen van de inleiders naar voren dat ‘spiritualiteit’ meerdere keren is genoemd. Wil de oecumene succes hebben dan is het van belang dat deze geworteld en gevoed blijft vanuit de spiritualiteit.

Mevr. Bouwhuis merkt op dat Sibiu een steen in de vijver is. Ze vraagt zich echter af waar de rimpelingen blijven. Waarom is Sibiu en de resultaten daarvan niet zichtbaar en heeft ze geen bredere invloed in de maatschappij?

Mevr. Siefkens merkt hierover op dat dergelijke processen tijd nodig hebben,

ze moeten groeien van onderaf. Veel hangt ook af van de deelnemers aan Sibiu, zij moeten vertellen over wat ze er beleefd hebben en zo de boodschap van Sibiu verder dragen.

P. Kohnen wijst er op dat de voorbereiding op Sibiu gepresenteerd is als een pelgrimage. In Nederland was het aanbod daarop gericht, bijvoorbeeld de lezingenreeks rond Sibiu. De belangstelling in Nederland voor Sibiu is echter niet groot gebleken. Toch is het handboekje voor spirituele oecumene van Walter Kasper goed aangeslagen, het wordt in sommige parochies met honderden exemplaren tegelijk afgenomen. Dat zegt iets over het belang van spiritualiteit binnen de oecumenische beweging.

Dhr. Siefkens merkt op dat je kunt inspelen op de betekenis van spiritualiteit door elkaar bijvoorbeeld te vragen welk gedeelte van het Evangelie iemand het meest aanspreekt en daarover met elkaar in gesprek te gaan.

L. van Leijsen ziet het als een positieve ontwikkeling dat Sibiu heeft geleid tot een nadere kennismaking met de orthodoxie. Vooral in protestantse kringen is er nog veel onbekendheid met de orthodoxie. Het is van belang dat deze kennismaking bevorderd wordt. Dhr. Stenvers merkt op dat in oosterse landen vaak veroordelend over het westen wordt gesproken. Tegelijkertijd is het echter zo dat westerlingen ook zeer veroordelend over het oosten kunnen zijn. Veel heeft te maken met gebrek aan kennis van elkaars geschiedenis en tradities.

Ds. Pijkeren komt terug op de vraag van Mevr. Bouwhuis inzake de rimpelingen van de steen in de viiver. Hij merkt op dat hij hoopt dat deze vanaf volgend jaar zomer zichtbaar zullen zijn.

H. Kronenburg wijst naast de noodzaak om de spiritualiteit te verdiepen ook op de noodzaak van het harde werken aan structuren voor de oecumene. De oecumene van het hart is zeker van belang, maar deze moet ingebed blijven in het lichaam.

Als positief voorbeeld van wat mogelijk is vertelt P. van Doorn uit Bussum over oecumenische lezingencycli op plaatselijk niveau. Jaarlijks houden zij zestien keer drie lezingen. Aan die lezingen nemen jaarlijks over de vierhonderd mensen deel.

Dhr. Bos geeft aan dat de oecumene op een keerpunt is aanbelandt, vanuit de jongeren en vanuit de spirituele oecumene is een nieuwe vorm van oecumene aan het groeien. Die moet in de toekomst alle kans krijgen. Dhr. van Doorn merkt hierbij op dat het van belang is dat de jongeren zelf hun aanbevelingen presenteren binnen allerlei kerkelijke vergaderingen. Hun enthousiasme en elan zijn van belang voor de toekomst van de oecumenische beweging.

Vanuit de rijke traditie van de Katholieke Kerk zet de Katholieke Verenging voor Oecumene Athanasius en Willibrord zich in voor de oecumene in Nederland.

Onder oecumene verstaan we de inzet van christenen en kerken voor het herstel van de eenheid van de Kerk én de vele vormen van samenwerking die al tussen christenen uit verschillende tradities op cultureel en maatschappelijk gebied bestaan. De Vereniging handelt bij het uitvoeren van haar missie binnen de kaderlijnen van het Oecumenisch Directorium en de encycliek Ut Unum Sint. Zij laat zich ook leiden door de Charta Oecumenica.

De Vereniging is er van overtuigd dat éénsgezindheid en samenwerking tussen christenen en kerken nodig zijn voor een geloofwaardige verkondiging en beleving van het Evangelie in onze samenleving.

Zij zet zich daarom met vele middelen zoals ontmoetingen, gezamenlijk gebed, dialoog, studie en uitwisseling in voor de groei en de verdieping van deze éénsgezindheid en samenwerking van christenen en kerken uit het Westers en Oosters Christendom.

De Vereniging beoogt hiermee tevens de maatschappelijke relevantie van het christelijk geloof voor de huidige cultuur en de dialoog met andere religieuze tradities duidelijker voor het voetlicht te plaatsen.

Wilt u het werk van de Vereniging financieel steunen, dan kan dat via het postbanknummer 801919.

Bij voorbaat onze hartelijke dank!